

Kant, Immanuel

Horyna, Břetislav (editor)

Kantovo zužitkování fyzikoteologie na cestě k čistému rozumu

Pro-Fil. 2021, vol. 22, iss. 1, pp. 39-52

ISSN 1212-9097 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/pf21-1-2352>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/144025>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

KANTOVO ZUŽITKOVÁNÍ FYZIKOTEOLOGIE NA CESTĚ K ČISTÉMU ROZUMU

BŘETISLAV HORYNA¹

Katedra filozofie, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra,
Slovenská republika, bhoryna@ukf.sk

PŘEKLAD S KOMENTÁŘEM

V tomto čísle časopisu Pro-Fil předkládáme čtenářům překlad prvního oddílu spisu *Jediný možný důvod poukázání existence Boha (Der einzig mögliche Beweisgrund zu einer Demonstration des Daseins Gottes)*. Dílo, které ke škodě kantovských výzkumů nebylo dosud nikdy přeloženo do češtiny, se řadí k několika dalším z počátku 60. let 18. století, jež dohromady utvářejí skutečný předěl v Kantově tvorbě. Po 50. letech, která přinesla zejména Novou dilucidaci, Obecné dějiny přírody a teorii nebes a specifický spis *Monadologia physica*, se Kant v letech 1762–1764 soustředil na texty stále komplexnějšího filosofického obsahu: *Untersuchung über die Deutlichkeit der Grundsätze der natürlichen Theologie und der Moral*, výjimečný *Versuch den Begriff der negativen Größen in die Weltweisheit einzuführen*, který se řadí do tzv. předkritického období snad už jen z důvodů akademické setrvačnosti, a konečně „Důvod poukázání“. Tato díla byla psána alespoň zčásti paralelně a chronologie, v které byla vydána, nemá zásadní význam; mnohem důležitější je fakt, že po nich už následují všechny tři Kritiky. „Důvod poukázání“ tak stojí v pozici posledního díla filosofa, jenž zkoušel několik různých způsobů, jak zachránit metafyziku jako oblast myšlení, které poskytuje spolehlivé poznání, a současně prvního díla, v němž převládá deziluze z tradiční metafyziky a rodí se základní přesvědčení, že tento způsob myšlení je nutné překonat. V této knize vystupuje Kant po prvé doslova jako filosof: zjišťuje, že metafyziku je nezbytné překonat filosofickými prostředky, mezi nimiž stojí na prvním místě prověření možností čistého rozumu.

Kant nevzdal boj o metafyziku snadno a tak přímočaře, jak se někdy soudí. „Důvod poukázání“ je text psaný s velkou úporností, stylem, který naznačuje, že ho Kant dlouho a detailně promýšlel (pokud měl být syntézou dosavadních úvah, pak jistě sahá do poloviny 50. let) a začal se vyjadřovat podobně jako v pozdějších Kritikách: mnoho souvislostí nevysvětluje, protože je považuje, poté, co je promyslel ze všech stran, za samozřejmé. Zrovna tak se nepouští do polemik s jinými autory, kteří se kdy vyjádřili k úkolu, jenž je pro fyzikoteologii rozhodující: podat věrohodný důkaz existence Boha. Kromě třetího oddílu spisu „Důvod poukázání“, kde se můžeme seznámit s jeho způsobem vyvrácení těchto důkazů, které je vlastně těžko mít za důkazy v pravém slova smyslu, protože jde spíše o odkazy, poukazy či v horším případě (tomášovské *quinque viae*) za smyšlenky, se přímá diskuse k této otázce neodehrává. Je to tvrdý text, o jehož čtivosti se dá úspěšně pochybovat, ale s jasným kontextem, který na bezprostřední srozumitelnosti nezávisí: ten představuje základní souvislost, v níž spočívá postavení metafyziky ve filosofii. Tuto souvislost udává nárok metafyziky na centrální místo ve

---

¹ <https://orcid.org/0000-0002-6610-246X>

strukturách filosofie, zdůvodněný tím, že jedině metafyzika dokáže důvodně vyjádřit, co je „bytí“, co je Jedno, absolutno, pravda, smysl atd., včetně zpravidla křesťansky motivovaného sdělení, jež se vztahuje k existenci Boha jako prvotní příčiny. Kant se zeptal na platnost tohoto nároku a držel celý svůj spis v kontextu své otázky, bez dalšího referování a s předpokladem, že čtenář, který bude chtít pochopit, si potřebné vztahy a souvislosti promyslí samostatně.

Jak říká L. Kreimendahl v Předmluvě ke zde použitému vydání, probouzí Kantovo pojednání dojem jisté nevyváženosti.² Takový dojem může jistě vzniknout, neměl by ale vycházet z předpokladu, že tři kapitoly v knize budou mít rozsah po třiceti procentech, jak jeho vyjádření naznačuje.³ Nevyváženost není asi ani adekvátní termín; oddíly ve spisu se odlišují především akcenty, které kladou, a ty zase odpovídají míře a hloubce Kantovy předpřípravy. Přeložený první oddíl je z tohoto hlediska nejobtížnější, protože obsahuje všechny základní argumentační teze, z kterých je (ne se zcela úplně zřejmostí) složen Kantův onto-teologický argument, uvozený jako „jediný možný“. Bez něj by ztratila nejen smysl, ale především důvod každá další diskuse o „důkazu“ existence Boha. Je to metodologická část „Důvodu poukázání“, jejíž jádro patrně tvořilo střed Kantova myšlení už od konfrontace metafyzické a kosmologické koncepce v roce 1755. Kreimendahlova „nevyváženost“ se může týkat toho, že bez sledování tohoto vnitřního Kantova vývoje působí jeho argument až příliš asketicky, pokud jde o noetické rozvíjení.

Nejrozsáhlejší druhý oddíl lze pojmut jako pokus o aplikaci tohoto argumentu na fyzikoteologii. Kant se opakovaně rozbíhá ve snaze dosáhnout uspokojivé shody mezi svou argumentační tezí a metafyzickými kladeními, a opakovaně se střetává se zjištěním, že mezi možnými postupy se zdá přinášet jakési ovoce pouze jeho rozumový apriorismus. V tom se ještě krátce ujišťuje ve třetím, nejkratším a vlastně spíš jen ilustračním oddílu, kde provádí kritiku vybraných ontologických důkazů (soustřeďuje se pouze na Chr. Wolffa, A. G. Baumgartena, příp. Chr. A. Crusia)⁴ a uzavírá, že důkaz existence Boha není možný: naopak jediný možný je důvod poukázání existence Boha, který sám předvedl. Kant se nevychloubá, pouze se ještě stále snaží dovést k nějakému stabilizujícímu cíli myšlení racionální teologie, která formovala mj. také rané německé osvícenství. Vyložit publiku, že nezávisle na stále opakovaném a stále ztroskotávajícím „důkazu Boha“ a dokonce před ním, v pořadí daném lidským rozumem, může filosofie svými prostředky dosáhnout určitého zdroje pro evidenci Boha, je osvícenský boj vedený ne tak v zájmu publika samotného, jako spíš v zájmu skutečného osamostatnění filosofie jako vědy (v dobové terminologii *Weltweisheit*, moudrosti světa). V tomto momentu je Kant ještě souřadný s těmi, které kritizoval, aniž by je jmenoval, zejména s Christianem Wolffem a wolffovskou školou (v širokém smyslu s velkou skupinou učenců počínaje Gottschedem a Bilfingerem, přes Thümmiga, Reusche či Canze až po Formeye a Reibecka. Po vydání „Důvodu poukázání“ se však od nich začal odpoutávat a směřoval ke skutečnému zvratu v dějinách západní evropské filosofie: ke třem otázkám a třem kritikám, po kterých už byla filosofie neoddiskutovatelně jiná.

---

² Kreimendahl, L. (2011), *Einleitung*, XXVIII, in Kant, I. Der einzig mögliche Beweisgrund zu einer Demonstration des Daseins Gottes. Historisch-kritische Edition. Mit Einleitung und Anmerkungen Herausgegeben von Lothar Kreimendahl und Michael Oberhausen, Hamburg: Felix Meiner Verlag.

³ Viz *tamtéž*.

⁴ Kant neuvádí argumenty existence Boha jmenovitě podle těchto autorů, ale pracuje už s jistou základní typologií, která může evokovat jeho pozdější odlišování kosmologického a fyzikoteologického důkazu. Stejně tak je ale možné, že prostě předpokládal čtenářovu dobrou znalost filosofických škol a jejich metod.

JEDINÝ MOŽNÝ DŮVOD POUKÁZÁNÍ EXISTENCE BOHA

Immanuel Kant

První oddíl,
v němž je podán důvod poukázání existence Boha

PRVNÍ ÚVAHA
O existenci vůbec

Pravidlo důkladnosti, které vyžaduje, abychom i v té nejpromyšlenější přednášce rozvíjeli nebo objasňovali každý v ní se vyskytující pojem, nemusíme vždy poslechnout; jsme-li si jisti, že pouze jasný obecný pojem nezpůsobí nedorozumění, když ho použijeme; tak jako zeměměřič odkrývá s největší jistotou nejtajnější vlastnosti a vztahy rozlehlosti, lhostejno, zda při tom používá pouze obecný pojem prostoru, a jako i v hlubokomyslné vědě se s dostatečnou přesností a určitostí rozumí slovu představa, jakkoli nelze jeho význam rozluštit pomocí vysvětlení.

Nezbloudím proto v těchto úvahách až k řešení velmi jednoduchého a srozumitelného pojmu existence, neboť právě zde nemůže toto opominutí způsobit zmatek a významné omyly. Jisté je, že by se mohl bez váhání použít v celé zbývající filosofii tak nerozvinutý, jak se vyskytuje běžně, vyjma jediné otázky absolutně nutné a náhodné existence, neboť zde vyvodilo subtilní zkoumání z nešťastně vyumělkovaného, byť jinak velmi čistého pojmu, mylné závěry, jež se rozšířily přes jeden z nejvznešenějších dílů filosofie.

Nechť nikdo neočekává, že začnu formálním vysvětlením existence. Bylo by žádoucí, aby se tak nečinilo nikdy, kde je nejisté, že vysvětlení bude správné, a to je častěji, než by se člověk domníval. Budu postupovat jako ten, kdo hledá definici, a předtím se ujistí o tom, co lze říci o předmětu vysvětlení zajištěně kladného nebo záporného, zda nepředstavuje současně ještě něco jiného, v čem by mohl spočívat jeho podrobně určený pojem. Dlouho předtím, než se člověk odváží vysvětlení svého předmětu, a dokonce i tehdy, když si vůbec netroufne vysvětlení podat, se dá o této věci říci s nejvyšší jistotou mnoho. Pochybuji, že někdo někdy správně vysvětlil, co je prostor. Avšak aniž bych se do toho pouštěl, jsem si jistý, že kde je prostor, musí být vnější vztahy, že nemůže mít víc než tři dimenze, atd. Žádostivost může být, čím chce, přesto se zakládá na nějaké představě, předpokládá rozkoš ve svém předmětu atd. Často se dá z toho, co víme o věci jistě před jakoukoli definicí, odvodit zcela jistě to, co spadá k záměru našeho zkoumání, a člověk se pouští do zbytečných obtíží, když o ni začne usilovat. Mánie po metodách, napodobování matematika, který bezpečně kráčí po dobře zbudované cestě, způsobila na kluzké půdě metafyziky množství takových chyb, které má člověk stále před očima, a přesto lze sotva doufat, že se tím varování naučí lidé pohybovat opatrněji. Tato metoda je jediná, od níž očekávám několik objasnění, která jsem marně hledal u jiných; neboť pokud jde o úlisnou představu, kterou si člověk dělá, že to potrefí díky své větší bystrosti lépe než druzí, pak se rozumí samo sebou, že svého času takto mluvili všichni, kteří nás vlákali z cizího omylu do toho svého.

1.

Existence vůbec není predikátem nebo determinací jakékoli věci

Tato věta vypadá zvláště a protismyslně, avšak jediná je nezpochybnitelně jistá. Předpokládejte nějaký subjekt, jaký chcete, např. *Julia Caesara*. Shrňte v něm všechny jeho myslitelné predikáty, nevyjímaje dokonce i ty času a místa, a rychle pochopíte, že může se

všemi těmito určeními existovat, nebo také existovat nemusí. Bytost, jež dala tomuto světu a v něm tomuto hrdinovi bytí, mohla uznat všechny tyto predikáty bez jediné výjimky, a přesto jej nahlížet jakožto věc pouze možnou, která neexistuje, vyjma jejího úradku. Kdo by mohl popřít, že milióny věcí, jež by dle všech predikátů, které by obsahovaly, pokud by existovaly, měly být, ale jsou pouze možné; že v představě, kterou o nich má nejvyšší bytost, nechybí ani jedna jediná, ačkoli mezi nimi není bytí, poněvadž je uznává pouze jako možné věci. Nemůže se tedy stát, že, existují-li, obsahují o jeden predikát víc, neboť věci, jež je možná podle svého celkového určení, nemůže vůbec žádný predikát chybět. A kdyby se Bohu zlíbilo stvořit jinou řadu věcí, jiný svět, pak by ten existoval se všemi svými určeními a žádným navíc, jež na něm přece uznává, byť by byl pouze možný.

Výraz existence se nicméně používá jako predikát a lze tak činit zajištěně a bez povážlivých omylů tak dlouho, dokud se nepřestane s vyvozováním existence z pouze možných pojmů, jak se to dělá, když se dokazuje absolutně nutná existence. Potom se totiž zbytečně pátrá mezi predikáty takové možné bytosti, existence se mezi nimi jistě nenachází. V každém případě je to však existence, která se v obecné mluvě vyskytuje jako predikát, ne tak jako predikát věci samé, jako spíše myšlenky, již o ní člověk má. Např. mořskému jednorozci existence přináleží, suchozemskému jednorozci ne. Tím se nechce říci nic jiného, než že představa mořského jednorozce je zkušenostní pojem, to jest, představa existující věci. Proto také, aby se potvrdila správnost této věty o existenci také věci, nehledá se v pojmu subjektu, neboť tam se naleznou jen predikáty možnosti, nýbrž v původu poznatku, který o tom mám. Říká se, viděl jsem, nebo jsem převzal od těch, kteří to viděli. Proto není zcela správný výraz, když se řekne: mořský jednorozec je existující zvíře, nýbrž naopak, jistému existujícímu mořskému zvířeti přináleží predikáty, jež myslím společně k jednorozci. Nikoli: pravidelné šestiúhelníky existují v přírodě, nýbrž: jistým věcem v přírodě, jako buňkám včelích pláství nebo horskému křišťálu, přináležejí predikáty, které se myslí společně v šestiúhelníku. Každá lidská řeč má náhodností svého původu dané některé nezměnitelné nesprávnosti, a bylo by nepotřebným projevem přílišné hloubavosti, nemohou-li z nich vyplynout při běžném užívání vůbec žádné nesprávné výklady, kdybychom je vyumělkovali a vymezovali; dost na tom, že se tak děje v řídkých případech vyšší vyhocené úvahy, kdy je nezbytné taková rozlišení připojit. Pokud se bude číst následující, pak bude k úsudku úplně postačovat to, co zde bylo uvedeno.

2.

Existence je absolutní pozice věci a odlišuje se tím od jakéhokoli predikátu, jenž jako takový lze vždy stanovit pouze v relaci k jiné věci

Pojem pozice nebo postavení je úplně jednoduchý, zcela totožný s pojmem bytí. Něco může být postaveno pouze v relaci, nebo lépe řečeno, lze myslet pouze vztah (*respectus logicus*) něčeho jako znak příslušný k věci, a je-li to bytí, pak není pozice tohoto vztahu ničím víc než spojovacím pojmem v tomto úsudku. Pokud neuvažujeme pouze tento vztah, nýbrž věc kladenou o sobě a před sebou, pak je toto bytí tolik co existence.

Tento pojem je tudíž tak jednoduchý, že se k jeho rozvinutí nedá říci nic, než jen připomenout obezřelost, abychom ho nezaměnili ve vztahy, jež mají věci ke svým znakům.

Nahlédneme-li, že celé naše poznání vposledku končí v neřešitelných pojmech, pak také pochopíme, že budou existovat nějaké, jež jsou bezmála neřešitelné, to jest, kde jsou znaky jen o velice málo jasnější a jednodušší, než je věc sama. To je případ našeho vysvětlení existence. Rád doznávám, že tímto vysvětlením získá vysvětlovaný pojem jen velmi malý stupeň na jasnosti. Sama přirozenost předmětu ve vztahu ke schopnosti našeho rozumu ani vyšší stupeň nedovoluje.

Jestliže řeknu, Bůh je všemohoucí, pak se myslí jen tento logický vztah mezi Bohem a všemohoucností, poněvadž ta je jeho znakem. Dále se zde neklade nic. Zda Bůh je, to jest, zda je kladen jako absolutní nebo existuje, v tom není vůbec obsaženo. Proto se také tato věta používá zcela správně dokonce ve vztazích, jež vůči sobě zaujímají nesmysly. Např. *Spinozův* Bůh je podřízen nepřestajným změnám.

Když si představím, že Bůh vysloví o nějakém možném světě své všemohoucí Staniž se, pak neuděluje celku, který si představuje ve svém rozumu, žádná nová určení, nepřidává k němu nový predikát, nýbrž klade tuto řadu věcí, v níž bylo jinak kladeno vše jen v relaci k tomuto celku, se všemi predikáty absolutně nebo veskrze. Vztahy všech predikátů k jejich subjektům nikdy neoznačují něco existujícího, před nimi musí být jako existující kladen subjekt. Bůh je všemohoucí, to musí být pravdivá věta i v soudu toho člověka, jenž neuznává jeho existenci, jen jestliže dobře rozumí tomu, jak pojmám pojem Boha. I jeho existence musí bezprostředně patřit ke způsobu, jak je kladen jeho pojem, protože v predikátech samotných ho nenajdeme. A jestliže se předem neklade subjekt jako existující, pak nemůže žádný predikát určit, zda patří k existujícím či pouze možným subjektům. Existence proto nemůže být sama žádný predikát. Říkám-li, Bůh je existující věc, pak se zdá, jako kdybych vyjadřoval vztah predikátu k subjektu. Nicméně také v tomto výrazu spočívá nesprávnost. Přesně řečeno by to mělo znít: Něco existujícího je Bůh, to jest, jakési existující věci přísluší ty predikáty, které brány souhrnně v jednom výrazu označují Boha. Tyto predikáty se kladou v relaci k tomuto subjektu, věc sama včetně všech predikátů je ovšem veskrze kladena.

Kvůli tak rozvláčnému vysvětlování tak jednoduché ideje začínám být nesrozumitelný. Mohl bych se také obávat, že znevážím jemnost těch, kdož si stěžují především na suché vyjadřování. Tentokrát si ale musím vyprosít dovolení, abych se mohl bez pokárání zdržet u něčeho tak nepatrného. Ačkoli mám totiž málo pochopení pro přejemnělou moudrost těch, kteří ve své domácí logické tavírně tak dlouho destilují, subtrahují a rafinují bezpečné a použitelné pojmy, až se rozplynou v parách a těkavých solích, protože sám hledám něco jiného, přesto je předmět úvahy, jenž mám před sebou, takového druhu, že člověk musí buď úplně rezignovat na to, že by kdy o něm získal demonstrativní jistotu, nebo si musí nechat líbit, že rozloží jeho pojmy až na atomy.

3.

Mohu říci, že v existenci je víc než v pouhé možnosti?

K odpovědi na tuto otázku jen předem poznamenávám, že se musí rozlišovat, co se v ní klade a jak je to kladeno. Co se týká prvního, není ve skutečné věci kladeno víc než jen ve věci možné, neboť všechna určení a predikáty skutečného se mohou objevit také u pouhé možnosti téhož, avšak pokud jde o druhé, pak je ovšem skrze skutečnost kladeno víc. Neboť zeptám-li se, jak je všechno toto kladeno u pouhé možnosti, pak uvidím, že se tak děje jen v relaci k věci samé, tj. jestliže je trojúhelníkem, jsou pouze dány tři strany, uzavřený prostor, tři úhly atd. či lépe řečeno vztahy těchto určení k takovému Něčemu, jaké je trojúhelník, avšak existuje-li, pak je všechno toto kladeno absolutně, tj. věc sama spolu s těmito vztahy, tudíž víc. Abychom proto shrnuli všechno dohromady v jedné tak subtilní představě, která by mohla zabránit zmatku, tak říkám, že v tom, co existuje, není kladeno nic víc než v tom, co je jen možné (neboť poté je řeč o predikátech téhož), jedině že prostřednictvím toho, co existuje, se klade víc než jen skrze možné, protože to se dostává též na absolutní pozici věci samé. Ba, v pouhé možnosti není kladena věc sama, nýbrž jsou to pouze vztahy něčeho k něčemu podle zákona sporu, a nadále platí, že existence vlastně není žádný predikát jakékoli věci. Ačkoli zde vůbec nemám v úmyslu pouštět se do vyvracení a podle mého názoru pokud nějaký autor četl jiné myšlenky bez předsudků, čímž si osvojil způsob myšlení, který se s tím pojí, že může úsudek o jeho nových

a odchýlných poučkách celkem jistě přenechat na čtenáři, přesto se k tomu chci několika slovy vyjádřit.

Wolffovské vysvětlení existence, že je doplněním možnosti, je zjevně velice neurčité. Pokud člověk neví již předem, co lze myslet o možnosti v nějaké věci, pomocí tohoto vysvětlení se to nedozví. *Baumgarten* provádí celkové vnitřní určení tím, že doplňuje to, co zůstalo díky predikátům spočívajícím v podstatě anebo z ní vyplývajícím neurčeno, jakožto to, co je v existenci víc než jen v pouhé možnosti; jenže už jsme viděli, že ve spojení věci se všemi myslitelnými predikáty nikdy neleží rozdíl mezi nimi v jediném pouze možném. Nadto může věta: že možná věc nazíraná jako taková je s ohledem na mnohost predikátů neurčitá, zapříčinit velkou chybu, pokud ji vezmeme doslova. Pravidlo vyloučeného třetího mezi dvěma vzájemně si odporujícími zákony to totiž zakazuje, a proto je např. nemožný člověk, jenž by neměl určitou postavu, čas, věk, místo atp. Musíme ho naopak brát v tomto smyslu: predikáty, které myslíme současně s nějakou věcí, způsobují, že mnoho dalších nezíská žádnou určitost, tak jako prostřednictvím toho, co je shrnuto v pojmu člověka jako takového, se neříká nic s ohledem na zvláštní znaky stáří, místa atd. Avšak tento druh neurčitosti se vyskytuje právě tak u existující jako u pouze možné věci, a právě proto ji nelze využít ke stanovení žádného rozdílu obou. Slavný *Crusius* počítá Někde a Někdy k neomylným určením existence. Aniž bychom ověřovali tuto větu: připustíme-li, že všechno, co tu je, musí být někde nebo někdy, pak patří tyto predikáty stále ještě také k pouze možným věcem. Tak by totiž mohl existovat na mnoha určitých místech mnohý člověk v určitou dobu, jehož všechna určení, jež by mu byla vlastní, pokud by existoval, dobře zná Vševědoucí, a přece tu skutečně není; a věčný Žid Ahasver je nepochybně možný člověk, podle všech zemí, jimiž prošel, nebo všech časů, které měl prožít. Doufejme, nikdo nebude požadovat, aby toto Někde a Někdy bylo dostatečným znakem existence, jestliže věc je nebo byla skutečně tu, neboť tím by se vyžadovalo předem uznat, co se člověk zavázal poznat prostřednictvím samotného způsobilého znaku.

O vnitřní možnosti

DRUHÁ ÚVAHA

O vnitřní možnosti, nakolik
předpokládá existenci

1.

Nutná rozlišení v pojmu možnosti

Všechno, co v sobě obsahuje spor, je vnitřně nemožné. To je pravdivá věta, jestliže necháme rovnou nerozhodnuto, zda je to pravdivé vysvětlení. U tohoto rozporu je však jasné, že Něco musí být s Něčím v logickém sporu, to jest, jedno musí popírat to, co se v něm samotném současně potvrzuje. Dokonce i podle pana *Crusia*, jenž tento spor nenachází pouze ve vnitřním rozporu, nýbrž tvrdí, že se vnímá rozumem vůbec podle zákona, který je pro něj přirozený, je v tom, co je nemožné, vždycky spojení s něčím, co je kladeno, a něčeho, čím je to ihned rušeno. Tento rozpor nazývám formálností nemyslitelnosti nebo nemožnosti; materiálně, jež je při tom dáno a jež je v takovém sporu obsaženo, je samo o sobě něčím a můžeme je myslet. Trojúhelník, jenž by měl čtyři úhly, je zhora nemožný. Tudíž je něco rovněž trojúhelník, v němž je cosi čtyřúhelného o sobě. Tato nemožnost se zakládá toliko na logických vztazích mezi myslitelným a jiným, poněvadž jedno může být nejen znakem druhého. Právě tak se musí v každé možnosti odlišit pomocí zákona vyloučeného třetího něco, které je myšleno, a poté jeho

jednota s tím, co je v něm myšleno současně. Trojúhelník, který má pravý úhel, je sám o sobě možný. Trojúhelník stejně jako pravý úhel jsou údaje čili to materiální v této možnosti, avšak jednota jednoho s druhým je podle zákona vyloučeného třetího formalitou možnosti. Toto právě řečené budu nazývat rovněž tím, co je v možnosti logické, protože srovnání predikátů s jejich subjekty není podle pravidla pravdy nic jiného než logický vztah. Něco anebo co je obsahem této jednoty, se bude občas jmenovat realita možnosti. Poznávám ostatně, že zde nebude nikdy řeč o žádné jiné možnosti nebo nemožnosti, než o té vnitřní, či v nejhroším případě o takzvané absolutní.

2.

*Vnitřní možnost všech věcí
předpokládá nějakou existenci*

Na právě uvedeném je jasně patrné, že možnost odpadá nejen tehdy, když narazíme na vnitřní spor jako logický důvod nemožnosti, nýbrž také tehdy, kdy tu není k myšlení nic materiálního, žádný údaj. Potom totiž není dáno nic myslitelného, všechno možné je však něčím, co může být myšleno a čemu přináleží logický vztah podle zákona sporu.

Jestliže je nyní zrušena veškerá existence, není kladeno naprosto nic, není dáno vůbec nic, nic materiálního se nestává něčím myslitelným, a veškerá možnost celkově odpadá. V popření veškeré existence sice není vnitřní rozpor. Vyžadovalo by se k němu totiž, že by něco muselo být kladeno a současně rušeno, zde však není kladeno vůbec nic, tudíž nelze říci, že toto zrušení obsahuje vnitřní spor. V rozporu je jedině to, že je nějaká možnost a přesto nic skutečného, poněvadž jestliže nic neexistuje, není také nic daného, jež by bylo myslitelné, a člověk se dostává do sporu sám se sebou, když přece chce, aby bylo něco možné. Při rozčlenění pojmu existence jsme pochopili, že bytí či prostě kladené bytí, nepotřebujeme-li k tomu toto slovo, vyjadřující logické vztahy predikátů k subjektům, znamená zcela jednoznačně totéž jako existence. Proto říci: Nic neexistuje, znamená právě tolik co: není zcela nic; a to si zjevně odporuje s tím, když nepozorovaně dodáme, že něco je možné.

3.

Je veskrze nemožné, aby neexistovalo vůbec nic

To, čím se ruší veškerá možnost vůbec, je veskrze nemožné. Jsou to totiž výrazy se stejným významem. Za prvé se zruší pomocí toho, co je ve sporu samo se sebou, formalita veškeré možnosti, totiž souhlas se zákonem sporu; proto je veskrze nemožné to, co je samo v sobě sporné. To však není ta situace, v které máme uvažovat celkové zbavení se vší existence. V tom totiž, jak je prokázáno, vnitřní rozpor není. Pouze se tím, čím se ruší materie a údaje o všem, co je možné, také popírá všechna možnost. To se děje prostřednictvím zrušení veškeré existence, tedy jestliže je popřena všechna existence, pak je zrušena také všechna možnost. A proto je zhola nemožné, aby neexistovalo vůbec nic.

4.

*Cokoli možného je dáno v něčem skutečném,
bud' v tomtéž jakožto určení, anebo skrze
totéž jakožto důsledek*

O veškeré možnosti vůbec a o každé její jednotlivé části je nutné prokázat, že předpokládá něco skutečného, ať již je to jedna věc nebo více věcí. Tento vztah veškeré možnosti na jakoukoli existenci může být dvojí. Buď je možnost jen myslitelná, pokud je sama skutečná, a pak je možnost daná ve skutečném jako určení; nebo je to možné proto, že skutečné

je něco jiného, tj. jeho vnitřní možnost je dána jako důsledek prostřednictvím jiné existence. Nelze zde uvést dost náležitých objasňujících příkladů. Přirozenost onoho subjektu, jenž je tím jediným, který může sloužit příkladem v této úvaze, musíme nejprve zvážit. Prozatím jen ještě podotknu, že to skutečné, skrze něž je dána vnitřní možnost jiných jako důvod, který budu nazývat prvním reálným důvodem této absolutní možnosti tak, jako je zákon vyloučeného třetího jeho prvním logickým důvodem, poněvadž v souladu s ním spočívá forma možnosti, tak jako skutečné poskytuje data a matérii v oblasti myšleného.

Chápu, že věty toho druhu, které uvádím v této úvaze, potřebují ještě mnoho vysvětlení, aby se projasnily natolik, že splní požadavek očitosti. V tuto chvíli ale klade velmi abstraktní povaha předmětu samého překážky vši snaze o hlubší objasnění, tak jako mikroskopické úskoky zraku rozšíří obraz předmětu tak, že rozliší velmi malé součásti, ale v téže míře sníží jasnost a životnost dojmu. Nicméně bych chtěl, nakolik to svedu, přiblížit myšlenku existence, která je základem vždy, dokonce v případě vnitřní možnosti, víc k obecným pojmům zdravého rozumu. Víte, že je možné ohnivé těleso, lstivý člověk nebo něco takového, a jestliže nevyžadují nic než vnitřní možnost, nebudete vůbec považovat za nutné, že by muselo existovat těleso nebo oheň atd. jako údaje, jež by to potvrdily, neboť jsou myslitelné a to stačí. Avšak shoda predikátu ohnivý se subjektem těleso podle zákona sporu spočívá v těchto pojmech samých, mohou být skutečnými nebo jen možnými věcmi. Uznávám také, že ani těleso ani oheň nemusí být skutečné věci a přesto je vnitřně možné ohnivé těleso. Pokračuji tedy dále k otázce: Je možné těleso samo o sobě? Budete mně, protože se zde nemusíte odvolávat na zkušenost, vypočítávat údaje o jeho možnosti, totiž rozlehlost, neproniknutelnost, sílu a kdo ví co ještě, a dodáte k tomu, že v tom není žádný vnitřní spor. Také to všechno ještě uznám, avšak vy mně budete muset doložit, jakým právem přijímáte pojem rozlehlosti tak přímo jako údaj, protože za předpokladu, že nic neznamená, je vaše na něm postavená možnost tělesa jen šalba a klam. Bylo by velice nesprávné odvolávat se na zkušenost proti těmto údajům, protože je sporná otázka, zda je dána vnitřní možnost ohnivého tělesa, jestliže vůbec neexistuje. Je-li dáno, že od nynějška už nemůžete rozdrobit pojem rozlehlosti do jednoduchých údajů, abyste ukázali, že v něm není nic rozporného, jak se vám musí nutně podařit s ohledem na něco, čehož možnost nelze rozčlenit, pak je zde otázka, zda jsou prostor nebo rozloha prázdná slova, nebo zda něco označují. Nedostatek sporu to nevytváří; prázdné slovo nikdy neznamená něco rozporného. Jestliže neexistuje prostor anebo je dán skrze něco existujícího jako následek, pak slovo prostor neznamená nic. Dokud hájíte možnost prostřednictvím zákona sporu, pak se opíráte o něco, co je vám dáno jako myšlené ve věci a nahlížíte jen spojení podle tohoto logického pravidla; avšak na konci, když se zamyslíte, jak je vám toto myšlené dáno, se nemůžete odvolávat na nic jiného než na existenci. Počkáme ale, jak se budou tyto úvahy dál rozvíjet. Při samotném použití pojem lépe uchopíme, neboť aniž bychom se přeceňovali sotva ho sami sobě objasníme lépe, protože sám pojednává o tom prvním, co spočívá v základech myšleného.

TŘETÍ ÚVAHA

O naprosto nutné existenci

1.

Pojem absolutně nutné existence vůbec

Je naprosto nutné, že jeho protiklad je sám o sobě nemožný. To je nezpochybnitelně správné nominální vysvětlení. Jestli se však zeptám: Na čem potom záleží, aby nebytí věci bylo naprosto nemožné?, pak je to, co hledám, reálným vysvětlením, jež jediné může být trochu užitečné našemu účelu. Všechny naše pojmy vnitřní nutnosti ve vlastnostech možných věcí, ať již jsou jakéhokoliv druhu, se sbíhají v tom, že protiklad odporuje sám sobě. Avšak pokud jde

o naprosto nutnou existenci, pak pokus něco pochopit pomocí téhož znaku nebude úspěšný. Existence není žádný predikát a zrušení existence není negací predikátu, kterou by se něco zrušilo v nějaké věci a mohl by tak vzniknout vnitřní rozpor. Negace existující věci je plnou negací všeho, co bylo kladeno existencí veskrze nebo absolutně. Logické vztahy mezi věcí jako něčím možným a jejími predikáty zůstávají tytéž. Jedině ony jsou něco zcela jiného, než je pozice věci veskrze včetně jejich predikátů, v níž spočívá existence. Proto není negováno právě totéž, co je kladeno ve věci, nýbrž něco jiného prostřednictvím nebytí, a tudíž v tom není nikdy rozpor. V poslední úvaze tohoto díla bude toto všechno (v případě mylné domněnky, že se absolutně nutná existence prověří pomocí zákona sporu) ještě přesvědčivěji vyloženo jasným rozvinutím této nezpůsobilosti. Prozatím lze nutnost v predikátech pouze možných pojmů nazývat logickou nutností. Jedině taková, jejíž hlavní důvod vypátrám, totiž nutnost existence, je absolutní reálnou nutností. Nejprve shledávám: že to, co mám nahlížet veskrze jako nic a nemožné, by muselo zmařit všechno myslitelné. Jestliže by totiž přitom zůstalo ještě něco k myšlení, pak by to bylo úplně nemyslitelné a veskrze nemožné. Pokud budu nyní na okamžik uvažovat, proč to, co si odporuje, je nic a nemožné, pak říkám: protože se tím neguje zákon sporu, poslední logický důvod všeho myslitelného, mizí všechna možnost a myslet už se nedá nic. Ihned z toho vyjímám, že pokud zruším všechnu existenci vůbec a tím odpadne poslední reálný důvod všeho myslitelného, rovněž tím mizí všechna možnost a myslet už se nedá nic. Proto může být něco veskrze nutného, buď jestliže je jeho protikladem negována formalita všeho myslitelného, tj. jestliže odporuje samo sobě, nebo jestliže jeho nebytí neguje látkovost všeho myslitelného a všechna data o ní. Jak řečeno, to první se nikdy nestane s existencí, a protože nic třetího není možné, je buď pojem veskrze nutné existence zcela klamný a falešný pojem, nebo nás musí znepokojit v tom, že nebytí věci je současně negací údajů ke všemu myslitelnému. Avšak že tento pojem není nic vybásněného, nýbrž něčeho pravdivého, se objasní následujícím způsobem.

2.

Existuje naprosto nutná bytost

Veškerá možnost předpokládá něco skutečného, v čem a skrze co je dáno všechno myslitelné. Proto je jistá skutečnost, jejíž zrušení by zrušilo veškerou vnitřní možnost vůbec. Avšak to, jehož negace nebo popření likviduje všechnu možnost, je naprosto nutné. Existuje tudíž něco absolutně nutně. Až dosud je jasné, že existence jedné nebo více věcí zakládá sama veškerou možnost a že tato existence je sama o sobě nutná. Snadno z toho také vyjmeme pojem náhody. Náhodné je dle slovního vysvětlení to, co umožňuje svůj protiklad. Avšak najít věcné vysvětlení náhody vyžaduje, abychom odlišovali následujícím způsobem. V logickém smyslu je jakožto predikát nějakého subjektu náhodné to, čeho protiklad mu neodporuje. Např.: na trojúhelníku vůbec je náhodné, že je pravoúhlý. Tato náhodnost nastává toliko při vztahu predikátů k jejich subjektu a není možné aplikovat ji na existenci, protože ta není žádný predikát. Naproti tomu je v reálném smyslu náhodné to, u čeho lze myslet jeho nebytí, tj., čeho negace neruší všechno myslitelné. Jestliže vnitřní možnost nějaké věci nepředpokládá jistou existenci, pak je tato existence náhodná, protože její protiklad neruší možnost.

Nebo: Taková existence, která nedává ke všemu myslitelnému látkovost, bez níž je tedy ještě něco myslitelné, to jest možné, je v reálném smyslu také náhodná, protože je v tomtéž smyslu možný její protiklad.

3.

Nutná bytost je jednotná

Protože nutná bytost obsahuje poslední reálný důvod všech ostatních možností, bude každá jiná věc možná jen tehdy, pokud bude dána skrze ni jako svůj důvod. Každé jiná věc se může tudíž stát jen jako její důsledek a je na ní závislá možnost a existence všech ostatních věcí. Avšak něco, co je samo závislé, neobsahuje poslední reálný důvod veškeré možnosti, a proto není veskrze nutné. Tudíž nemůže být absolutně nutných více věcí.

Předpokládejme, A je nutná bytost a B je jiná. Pak by bylo vysvětlení B možné jen potud, pokud by A bylo dáno jiným důvodem jako jeho důsledek. Protože však vzhledem k předpokladu je B samo nutné, je v něm jeho možnost dána jako predikát a nikoli jako důsledek něčeho jiného, a přesto, podle shora řečeného, jen jako důsledek, což je spor.

4.

Nutná bytost je jednoduchá

Že nemůže být veskrze nutná bytost složená z mnoha substancí, se objasní následujícím způsobem. Předpokládejme, že veskrze nutný je pouze jeden z jejích dílů, a pak jsou ostatní možné jen skrze něj vcelku jako důsledky a nenáleží k němu jako vedlejší díly. Pomyslete, že by jich bylo nutných několik nebo všechny, tak by to odporovalo předchozí tezi. Nezbyvá tudíž nic jiného, než: musí existovat každý zvlášť náhodně, avšak všechny pohromadě veskrze nutně. Avšak to je nemožné, protože součet substancí nemůže mít nutnější existenci než díly, a poněvadž těm nepřísluší vůbec žádná, nýbrž jejich existence je náhodná, bude náhodná taktéž existence celku. Kdybychom se domnívali, že se můžeme odvolávat na objasnění nutné bytosti, tak že bychom řekli, že v každém dílu jsou dány poslední údaje o některých vnitřních možnostech, ve všech společně pak všechny možné, pak bychom jen skrytě představovali jednu velkou nesrovnalost. Jestliže totiž potom člověk myslí vnitřní možnost tak, že některé díly lze negovat, ostatní však, co bylo dáno myslitelného ještě skrze ostatní díly, naopak zůstává, pak by si musel představovat, že je o sobě možné, aby vnitřní možnost byla popřena nebo negována. Je však zcela nemyslitelné a rozporuplné, aby něco nebylo, a tím se říká: Negace vnitřní možnosti znamená zrušení všeho myslitelného, z čehož plyne, že data o čemkoli myslitelném musí být dána v téže věci, jejíž zrušení je rovněž protikladem veškeré možnosti, že tedy co obsahuje poslední důvod jedné vnitřní možnosti, obsahuje jej také u všech vůbec, tudíž tento důvod nemůže být rozdělen do různých substancí.

5.

Nutná bytost je neměnná a věčná

Protože sama její vlastní možnost předpokládá, stejně jako každá další, tuto existenci, není možný žádný další druh její existence, to znamená, že nutná bytost nemůže existovat mnoha způsoby. Všechno totiž, co tu je, je určeno průběžností; poněvadž tato bytost je možná toliko proto, že existuje, není k dispozici žádná její možnost, vyjma pokud je tu vskutku; není tedy možná žádným jiným způsobem, než jak je skutečná. Proto ji nelze jiným způsobem určit nebo změnit. Její nebytí je veskrze nemožné, stejně tak její původ a zánik, tudíž je věčná.

6.

Nutná bytost obsahuje nejvyšší realitu

Poněvadž v ní musíme najít údaje ke všem možnostem, buď jakožto její určení nebo jako následky, jež jsou dány skrze ni jako první reálný důvod, vidíme, že všechna realita je

skrže ni pochopitelná jedním nebo druhým způsobem. Jedině právě tatáž určení, skrže něž je tato bytost nejvyšším důvodem jakékoli možné reality, kladou v ní samotné nejvyšší stupeň reálných vlastností, jenž může být vlastní vždy pouze jedné věci. Protože je tedy taková bytost nejreálnější mezi všemi možnými, takže dokonce všechny ostatní jsou možné jenom skrže ní, nelze tomu rozumět tak, že by k jejím určením patřila veškerá možná realita. To je směřování pojmů, jež až dodnes obludně vládlo. Bohu nebo nutné bytosti se bez rozdílu přidělí veškerá realita jakožto predikáty, bez ohledu na to, že nikdy nemohou být pospolu jako určení v jediném subjektu. Neproniknutelnost těles, rozlehlost apod. nemohou být vlastnostmi toho, co má rozum a vůli. Rovněž je zbytečné hledat východisko v tom, že se myšlené vlastnosti nepovažují za pravou realitu. Beze vší pochyby je náraz tělesa nebo síla souvislosti něčím opravdu pozitivním.

Rovněž tak počitková bolest ducha ho nikdy pouze o něco nepřipravuje. Tuto představu zdánlivě zdůvodnila mylná myšlenka. To znamená: Realita a realita si navzájem nikdy neodporují, protože obě se vpravdě potvrzují; proto si též vzájemně neodporují v subjektu. Když ihned doplním, že zde není ani žádný logický spor, nezruší se tím reálná diskrepance. Ta se objevuje vždy, když něco pojaté jako důvod zničí důsledky něčeho jiného prostřednictvím reálného protikladu. Hybná síla tělesa podle směru a tendence není v rozporu s tímž stupněm protikladné hybné síly. Jsou také skutečně možné v jednom tělese současně. Avšak jedna zničí reálné důsledky té druhé, a poněvadž jinak by se z každého jednotlivého důsledku stal skutečný pohyb, pak je nyní společně z obou v jednom subjektu 0, tj., důsledkem těchto protikladných hybných sil je klid. Klid je ovšem bezpochyby možný, z čehož plyne, že reálná diskrepance je něčím zcela jiným než logickou diskrepancí nebo sporem; neboť to, co z toho plyne, je veskrze nemožné. V nejreálnější bytosti však nemůže být jeho vlastním určením reálná diskrepance nebo pozitivní spor, protože důsledkem toho by byl úbytek nebo nedostatek, který odporuje jeho nejvyšší realitě, a tedy, jestliže by v něm spočívala veškerá realita jako jeho určení, musel by vzniknout takový spor, že by v něm nemohly být společně jako predikáty, tudíž poněvadž jsou přece všechny dány skrže tuto bytost, budou patřit buď k jeho určením, nebo jeho důsledkům. Na první pohled by se mohlo zdát, že z toho plyne: protože nutná bytost obsahuje poslední reálný důvod veškeré jiné možnosti, musí v ní spočívat také důvod nedostatečnosti a negace podstaty věci, jenž, pokud bychom ho připustili, by musel také implikovat závěr, že mezi svými predikáty musí mít dokonce negaci a nikoli cosi jako realitu. Zaměříme ale pohled na již získaný pojem této bytosti. V jeho existenci je původně dána jeho vlastní možnost.

Z toho, že jsou také jiné možnosti, jež obsahují reálný důvod, plyne podle zákona sporu, že nemusí být možnost nejreálnější bytosti samotné a proto ani takových možností, které obsahují negaci a nedostatečnost.

Pak spočívá možnost všech jiných věcí v uznání toho, co je v nich reálného, na nutné bytosti jakožto reálném důvodu, nedostatečnost však na tom, že to jsou jiné věci a nikoli prvotní bytost sama, jako na logickém důvodu. Možnost tělesa, pokud je mu vlastní rozlehlost, síla apod., se zakládá v nejvyšší ze všech bytostí; jakmile pozbude sílu myslet, spočívá tato negace v ní samotné podle zákona sporu. Vskutku negace o sobě nejsou něco nebo nějak myslitelné, což bychom si mohli snadno představit následujícím způsobem. Jestliže se neklade nic jako negace, pak není dáno nic a žádné něco, které bychom mohli myslet. Negace jsou tedy myslitelné jen z protikladných pozic, anebo, jsou možné pozice, které nejsou těmi největšími. A zde spočívá podle zákona identity sama negace. Můžeme si také snadno všimnout, že žádná možnost jiných věcí k negaci nemá reálný důvod (protože nejsou ničím pozitivním), tudíž předpokládají pouze nějaký logický důvod.

ČTVRTÁ ÚVAHA

Důvod poukázání existence Boha

1.

Nutná bytost je duch

Shora bylo dokázáno, že nutná bytost je jednoduchá substance, tedy že nejen všechna jiná realita je dána touto bytostí jako svým důvodem, nýbrž je jí vlastní rovněž ta největší možná, jež může být obsažena v nějaké bytosti. Můžeme uvádět různé důkazy, že k tomu patří rovněž vlastnosti rozumu a vůle. Za prvé, obojí je pravá realita a obojí může existovat společně v jedné věci s tím, co je nejvýše možné, přičemž u vůle jsme, zdá se, nuceni podat bezprostřední rozumový soud, zda by nemohla oprávněně získat takovou zřejmost, jakou vyžadují logicky úplné důkazy. Za druhé jsou vlastnosti ducha, rozumu a vůle takového druhu, že si nemůžeme myslet žádnou realitu, jež by mohla v bytosti z důvodu nedostatku reality působit jako její náhrada a vyrovnávat její úbytek. A poněvadž jsou tyto vlastnosti takové, jež jsou schopny být realitou v nejvyšším stupni, současně ale spadají mezi ty, které jsou možné, musí být možné skrze nutnou bytost jako důvod, rozum a vůle a všechna realita duchovní přirozenosti, aniž bychom se s ní setkávali v této bytosti samotné jako s určením. Pak by důsledek byl větší než sám důvod. Je totiž jisté, že pokud nejvyšší bytost nemá rozum ani vůli, pak každá jiná, jež by byla kladena s těmito vlastnostmi, ačkoli by byla závislá a měla by mnoho dalších nedostatků co do moci apod., by musela s ohledem na tyto vlastnosti nejvyššího druhu předstihnout onu nejvyšší bytost co do reality. Protože ale následek nemůže předčít důvod, musí být rozum a vůle vlastnostmi nutné jednoduché substance, tj., tato substance je duch.

Za třetí, řád, krása, dokonalost ve všem, co je možné, předpokládají bytost, v jejichž vlastnostech jsou buď tyto vztahy zdůvodněny, nebo alespoň jsou věci prostřednictvím této bytosti těmto vztahům přiměřené jako hlavnímu důvodu své možnosti. Nutná bytost je postačujícím reálným důvodem všeho ostatního, co je možné mimo ni, proto se v ní také setkáme s tou vlastností, skrze niž mohou být tyto vztahy skutečné přiměřeně všemu mimo ni. Zdá se však, že důvod vnější možnosti, řádu, krásy a dokonalosti není dostatečný, pokud se nepředpokládá vůle přiměřená rozumu. Tyto vlastnosti se tudíž musí přisoudit nejvyšší bytosti. Každý vidí, že bez ohledu na všechny důvody vznikání rostlin a stromů jsou přesto všechny pravidelné květinové záhony, aleje apod. možné jedině skrze rozum, který je navrhuje, a skrze vůli, jež je uskuteční. Všechna moc či síla vznikání, jakož i všechny další okolnosti toho, co je možné, nepostačují bez rozumu k tomu, aby dokončily možnost takového řádu.

Z jednoho z těchto zde uvedených důvodů anebo ze všech společně lze odvodit důkaz, že nutná bytost má vůli a rozum, tudíž musí být duchem. Spokojím se pouze s tím, že dokončím zdůvodnění důkazu. Není mým úmyslem předložit řádnou demonstraci.

2.

Je to Bůh

Existuje něco veskrze nutného. To je jednotné ve své podstatě, jednoduché ve své substancii, duch ve své přirozenosti, věčné svým trváním, neměnné ve své uzpůsobenosti, sobě dostačivé co do všeho možného a skutečného. Je to Bůh. Neposkytuji zde žádné určité vysvětlení pojmu Boha. To bych musel udělat, kdybych chtěl svůj předmět prozkoumat systematicky. Co zde předkládám, má být analýzou, která dodá člověku odvahu k formálně řádnému naukovému pojetí. Vysvětlení pojmu božstva si tedy lze nařídít, jestliže to má člověk za dobré, jsem si však jistý, že ta bytost, jejíž existenci jsme nyní prokázali, je právě ta božská bytost, jejíž odlišovací znak se tak či onak převede na nejkratší pojmenování.

3.

Poznámka

Protože z této třetí úvahy nevyplývá nic jiného, než že všechna realita musí být daná buď v nutné bytosti jako určení nebo jako důvod téže, zůstalo zatím nerozhodnuto, zda jsou vlastnosti rozumu a vůle přítomné v nejvyšší bytosti jako jí vlastní určení, anebo je můžeme vidět způsobené touto bytostí jako důsledky na ostatních věcech. Pokud by platilo to druhé, pak by přes všechny výhody, které jasně plynou z dostačivosti, jednoty a nezávislosti existence této prabytosti jako jednoho velkého důvodu, přece jen dalece zaostávalo svou přirozeností za tou, kterou musíme myslet, když myslíme Boha. Neboť dokonce bez poznání a bez nálezu by to byl zaslepeně nutný důvod jiných věcí a dokonce ostatního duchovna a neodlišoval by se v ničem od věčného osudu, o němž mluvili někteří staří, jen by byl pojmově popsán. To je příčina, proč se v každém naukovém pojetí musí zvlášť přihlížet k této okolnosti a proč ji nemůžeme pustit z očí.

V celé souvislosti toho, co jsem dosud přednesl o náležitých důvodech svého důkazu, jsem nikdy nepomyslel, že budou výrazem dokonalosti. Ani když jsem se domníval, že všechna realita je již totéž co všechna dokonalost, ani když jsem myslel, že ji tvoří co největší soulad s Jedním. Mám důležité důvody k tomu, abych dalece obešel tento soud mnoha jiných. Poté, co jsem dlouho pečlivě zkoumal pojem dokonalosti obecně nebo zvlášť, jsem se poučil, že její přesnější znalost leží skryta mnohem hlouběji, než může objasnit přirozenost ducha, náš vlastní pocit a dokonce první pojmy praktické filosofie. Uvědomil jsem si, že výraz dokonalosti sice v některých případech trpí vlivem nejistoty každého jazyka degeneracemi svého původního smyslu, jež se mohou značně rozcházet, že však ve významu, na nějž musí hlavně dbát každý přes všechny tyto pomýlenosti, předpokládá v každém případě vztah k bytosti, jež má poznání a žádostivost. Poněvadž by nyní bylo příliš rozvláčné, kdybych vedl důkaz existence Boha a jemu vlastní reality až k tomuto vztahu, ačkoli by to bylo docela dobře proveditelné pomocí toho, co zde leží jako základ, neshledal jsem, že by prospělo záměru tohoto článku, kdyby dostal začleněním tohoto pojmu podnět k dalšímu přílišnému rozšíření.

4.

Závěr

Kdokoli dokáže snadno připojit po důkazu provedeném tak, jak jsem zamýšlel, tak zřejmé závěry, jako jsou zde: Já, který myslí Já, nejsem veskrze nutná bytost, protože nejsem důvod veškeré reality, jsem proměnlivý; žádná jiná bytost, jejíž nebytí je možné, není tou, jejíž negace by současně negovala veškerou možnost, není proměnlivou nebo v sobě omezenou věcí, tudíž není světem, má takovou přirozenost; svět není akcident božstva proto, že se v něm setkáváme se sporem, nedostatkem, proměnlivostí, což jsou všechno protiklady určení božstva; Bůh není jednotná substance, která tu existuje, a všechny další na ní tu pouze závisejí atd.

K tomu poznamenávám jen následující. Důvod poukázání existence Boha, který podávám, je vystavěn toliko na tom, že je něco možné. Tudíž je to důkaz, jenž může být veden zcela a priori. Nepředpokládá se ani moje existence ani existence jiných duchů ani existence tělesného světa. Bere se vskutku z vnitřních znaků absolutní nutnosti. Tímto způsobem poznáme existenci této bytosti z toho, co skutečně vytváří její absolutní nutnost, tedy čistě geneticky.

Všechny důkazy, které mají vycházet z účinků této bytosti na svou existenci myšlenou jako příčina, nemohou nikdy srozumitelně vysvětlit přirozenost této nutnosti, za předpokladu, že chtějí podat důkaz s takovou přísností, s jakou to nemohou udělat. Pouze z toho, že existuje něco veskrze nutného, je možné, že něco je první příčinou jiného, ale z toho, že něco je první,

tj. nezávislou příčinou, plyne pouze, že také musí existovat, jsou-li zde účinky, ne však, že je tu veskrze nutně.

Poněvadž dále ze zmiňovaného důkazu plyne, že všechny podstaty jiných věcí a reálnost všech možností mají základ v této jednotné bytosti, v níž nalézáme nejvyšší stupně rozumu a vůle, jež tvoří nejvyšší možný důvod, a protože v ní všechno musí být ve vrcholně možném souladu, můžeme z toho již předem dovést, že pokud vůle v každém okamžiku předpokládá vnitřní možnost věci samotné, důvod možnosti, tj. bytost Boha, pak ta bude se svou vůlí v nejvyšším možném souladu, ne tak, jako když by Bůh byl skrze svou vůli důvodem vnitřní možnosti, nýbrž proto, že táž nekonečná přirozenost, jež je ve vztahu důvodu ke všem podstatám věcí, má současně vztah nejvyšší žádostivosti k tím daným největším následkům, a ten může být plodný jedině skrze vztah důvodu. Pak budou možnosti věcí samotných, jež jsou dány božskou přirozeností, v souladu se svou velkou žádostivostí. V tomto souladu však spočívá dobro a dokonalost. A protože jsou v souladu s Jedním, setkáme se dokonce v možnostech věcí s jednotou, harmonií a řádem.

Avšak i když při zralém posouzení podstatných vlastností věcí, jež jsou nám známy prostřednictvím zkušenosti, zpozorujeme dokonce i v nutných určeních jejich vnitřní možnosti jednotu v různosti a krásu uspořádanosti v odlišeném, budeme moci cestou poznání a posteriori soudit na jednotný princip veškeré možnosti a nakonec se ocitneme u téhož základního pojmu veskrze nutné existence, od kterého jsme zprvu vyšli cestou a priori. Nyní by se měla naše práce zaměřit na zjištění, zda už ve vnitřní možnosti věcí najdeme nutný vztah k řádu a harmonii a v této nezměrné mnohosti k jednotě, abychom z toho mohli usoudit, zda podstaty věcí samotných uznávají jeden nejvyšší společný základ.

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.
